

ƏMİR ƏFSƏHƏDDİN HİDAYƏT ŞEİRLƏRİNDƏ TƏSƏVVÜFİ SƏCİYYƏ

Billur Sabir qızı Əlizadə

AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

E-mail: billur.593@mail.ru

Əfsəhəddin Hidayətin yaradıcılığı XV əsr mədəniyyəti tarixinə yeni poetik ovqatla daxil olan ümumtürk ədəbi hadisəsidir. Əmir Əfsəhəddin Hidayətin yaradıcılığında daha çox yer irfan və təsəvvüf mövzusunə verilmişdir. Ən təsiredici nümunələr də elə bunlardır. Təbii ki, Hidayət yaradıcılığı sufi şairlər qədər ifrat səviyyədə sufizmdən ibarət olmasa da, şeirlərini təhlil edən zaman görürük ki, şair irfana çox böyük önəm vermiş, təsəvvüf işığında və irfan nuru altında nümunələr qələmə almışdır. Əfsəhəddin bu mövzuda məşuq, aşiq, rind, zahid, əğyar, ilahi eşq, məscid, meyxa və s. mövzulara toxunmuş, vahid həqiqətə doğru hərəkətdən və onun mərhələlərindən danışmışdır.

Açar sözlər: anadilli ədəbiyyat, təsəvvüf, irfan, sufizm, XV əsr.

GİRİŞ

Bugün Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyəti üçün anadilli divanların aşkar edilməsi və araşdırılması olduqca əhəmiyyətlidir. Belə divanlardan biri də XV əsr Səfəvi şairi Əmir Əfsəhəddin Hidayətdir. Əfsəhəddin Hidayətin ömür yolunun ardıcıl və aydın təsəvvürünü izləmək və onun bədii irsi haqqında ən düzgün məlumatları əldə etmək üçün tarixi salnamələrə və ədəbi əsərlərə müraciət etmək olar. Cəlaləddin Dəvvaninin “Ərznamə”sində və şairin “Divan”ının əlyazmalarındakı “ünvan” vərəqlərində olan qeydlərdə şairin əsl adı bütöv şəkildə Əfsəhəddin Hidayətullah bəy olaraq göstərilmişdir. “Hidayət” ərəbcədən tərcümədə “doğru yola çağırma”, “rəhbərlik”, “istiqlalət götürmə” mənalarını ifadə edir [9, s. 55-57]. “Allahın hidayəti” ifadəsi də bizə məlumdur.

Əfsəhəddin Hidayətin yaşadığı və yaratdığı dövr bütün türk dünyası üçün böyük tarixi əhəmiyyətə malikdir. XV əsrdə Anadoluda həyat sürən oğuz soylu Qaraqoyunlu və Ağqoyunlu tayfa birliklərinin hakimiyyəti ələ alması, müharibələr, hərc-mərclilər və s. hadisələrin gedişatına şahidlik edən Əfsəhəddin Hidayətin yaradıcılığı tarixi ünsürlər, tarixi şəxsiyyətlərin obrazlarının yaradılması baxımından zəngindir. Lakin bununla yanaşı, onun yaradıcılığında eşq, irfan, sufizm daha çox işlənən mövzulardandır. Ümumilikdə şairin türkçə şeirlər divanında toplanmış şeir nümunələrini dörd istiqamət üzrə ayırmaq olar:

Təsəvvüf və irfan

Təbiət

Bəzm

Əxlaqi-didaktik [9, s. 138].

Bəzmin aşıqların irfan məclisi olub, ilahi eşq şərabinin nuş edildiyi süfrə anlamında başa düşüldüyünü nəzərə alsaq, burada da təsəvvüf məzmununun mövcudluğunu vurğulamalıyıq. Əfsəhəddin Hidayətin divanının araşdırılması məsələsi uzun müddət diqqətdən kənarda qalmış, əsərləri ortaya çıxarılmamışdır. Səbəb bu ola bilər ki, həmin tarixi zaman ərzində “Hidayət” ləqəbi ilə yazıb-yaradan bir neçə şair olmuşdur. Həmin “Hidayət”lərin hazırda sözünü etdiyimiz Əfsəhəddin Hidayətlə eyni şair olmaları şübhəli olaraq qalmaqdadır [10]. Bizə məlum olan XV əsrdə yaşayan və türkçə şeirlər yaradan Hidayətin “Divan”ı üzə çıxarılmışdır. Şairin ana dilinə xüsusi önəm verməsi isə diqqətəlayiqdir. Belə ki, Əfsəhəddin Hidayət bəyin “Divan”ına daxil edilmiş şeirlərə nəzər saldıqda görürük ki, lap qədim dövrlərdən ədəbiyyata daxil olan, orta əsrlərdə öz zirvəsini yaşayan təsəvvüf XV əsrdə Hidayət bəyin də yaradıcılığından yan keçməmişdir. Əfsəhəddin Hidayətin yaradıcılığına təsəvvüfün təsirinə və şeirlərindəki təsəvvüfi ünsürlərə nəzər salaq.

ƏSAS HİSSƏ

Əmir Əfsəhəddin Hidayətin yaradıcılığının əsas mövzusunı ilahi eşq, irfan, təsəvvüf, tanrı sevgisi təşkil edir. Bu mövzu şairin müstəzadlarında da özünü göstərmişdir:

Yar istə könül, istəmə bu dari-fənayi,
Ya əncümi-ərkan.
Ta kim bulasan ləm-yəzəli ömri-bəqayi,
Ey talibi-irfan.

Burada şair özünü talibi-irfan adlandırmışdır. Bununla o, haqqa qovuşmaq arzusunda olduğunu, irfana çatmaq və əbədi həyat qazanmaq uğrunda çalışdığını dilə gətirmişdir [8, s. 435]. Məlumdur ki, təsəvvüf irfansı təsəvvür etmək mümkün deyildir. İrfansı təsəvvüf quru və zahiri qəlibdən ibarətdir. İrfan təsəvvüfün məna ağırlığını, batini qatını formalaşdırır. Hidayətin “Divan”ında təsəvvüfi görüşlər ifrat səviyyədə olmasa da, yaradıcılığında islam düşüncəsinin batini mərifət modelini təsəvvüfün işığı altında açıqlayan şeirlər çoxluq təşkil edir. Yəni deyə bilərik ki, Əfsəhəddin Hidayət şeirlərində təsəvvüf irfandan daha genişdir. O deyir:

Ta xəlqi aləm bilə kim, eşq əhlinin sərdarıyam [9, s. 138].

O, eşqi hislərin ən alisi adlandırır, özünə eşq əhlinin sərdarı deyir. Necə ki, Məhəmməd Füzuli də ilk qəzəlinin birinci misrasına eşqlə başlayır. Bu bizə göstərir ki, Füzuli də, Hidayət də məhəbbət və eşq əhlinəndir. Ağıl çoxluq aləmində yaşamağın yollarını göstərdiyi halda, sevgi bu yolları keçərək bizi çoxluq aləmindən vəhdət səltənətinə doğru mənəvi səfərə aparır. Məhdud ağıl öz yerini məzhəbdəki əbədi sevgiyə buraxır. Eşq həqiqət yolunu işıqlandırır və fədai sevginin rəhbərliyi altında bu yolda irəliləməyə başlayır. İnsan həqiqətə yalnız bir sevgi ilə çatır. Bu yol qeyb aləmidir ki, onu işıqlandırmaq lazımdır. Çünki qeyb səltənəti qaranlıqdır və bu yol hər cür çətinliklərlə doludur. Eşq əhlinin məhəbbəti bu qaranlıq yolda qəlbi işıqlandırır və fədai yoluna davam edir. Onun işığı nə qədər güclü olarsa, bir o qədər az maneələrlə qarşılaşar və səyahətini bir o qədər tez başa vurur. Həddindən artıq sevgi nur kimidir, ərşi işıqlandıran ulduzlar kimidir. Beytində huda və iqtida kəlmələri olan bir hədisə işarə edir. Məsələn:

1. “Əshabi kən-nücumı bi-əyyihim iqtədaytüm ihdətəydüm” (Mənim əshabım ulduzlar kimidir, hansı birini izləsəniz, doğru yolu taparsınız).

2. “Tutmazəm zəncir-r zülfi tərkin en nəsih mənə

3. Hah bir əql qiyas hah bir divanə tut” (Onun zülfünü tərk etmək barədə olan nəshəti qəbul edə bilmərəm.

4. Ey mənə, nəsihət edən istər mənə bir ağıllı kimi qəbul et, istərsə də, bir divanə kimi təsəvvür et) [3, s. 8-9].

Dahi Məhəmməd Füzuli yaradıcılığında olduğu kimi Hidayətin də yaradıcılığında aşiq, məşuqə, rind, zahid, əğyar, məscid, meyخانə, ilahi eşq, vahid həqiqətə doğru mənəvi hərəkət və onun mərhələləri (şəriət, təriqət, mərifət, həqiqət) və s. kimi təsəvvüfi anlayışlar genişdir. Məscid-meyخانə qarşıdurması “Divan”da rast gəlinən əsas mövzulardandır. Məscid dünyəvilik, meyخانə isə mənevilik rəmzi kimi mənalandırılır. Bu anlayışlar vəhdəti-vücudun müəyyən mərhələsində eyniləşir. Artıq kamil insana meyخانə elə məscidin özüdür. Əfsəhəddin Hidayət yazır:

Məni didardan çox dəvət etmə məscidə, zahid

Nə kəşf olur mana, bir söylə, ol divanə baxmaqdan [9, s. 141].

Bunu dahi şair Məhəmməd Füzulinin misraları ilə izah edək:

Mədrəsə içrə müdərriş verdiyi min dərstdən,

Yeydürür meyخانədə bir cam vermək bir gözəl. [9, s. 5-7]

Şair qeyd edir ki, meyخانədə içilən bir badə şərab, mədrəsədə verilən min dərstdən gözəldir. Bu, heç də təəccüb doğurmamalıdır. Hansı ki, Şəmsin Mövlanaya şərab alıb gətirməsi, Şeyx Sənənin eşq yolunda gözünü qırpmadan şərabı içməsi də təsadüfi deyil. Bu şərab adi şərab deyil, bu eşq şərabıdır, bu salikin çıxdığı yolda varmaq istədiyi məqama qovuşacağına göstəricisi, bu həqiqət meyidir. Elə yerində qeyd edək ki, Məhəmməd Füzulinin “Könül, səccadəyə basma ayaq, təsbihe əl

vurma, namaz əhlinə uyma, onlar ilə durma, oturma” sözlərinin arxasında da məhz bu mədrəsə - meyxanə məsələsi dayanır. Mədrəsə əhli sadəcə namaz qılmaq tərəfdarı idi, bunu isə Allah qorxusu üçün edirdilər. Meyxanə əhli isə könüllə ibadətə irəli sürürdü, burada əsas olan haqq sevgisi idi. VIII əsrdə yaşamış məşhur sufi qadını olan Rəbiət-ül Ədəbiyyənin bu sözlərinə baxaq: “Allahım, əgər mən səni cəhənnəm qorxusuna görə sevirəmsə, məni onda yax. Əgər səni cənnət arzusu ilə sevirəmsə, məni ondan məhrum et. Əgər sənə camalını görmək arzusu ilə sənə ibadət edirəmsə, o görüşü məndən əsirgəmə”. [2, s. 7]

Hidayət də Füzuli kimi əsl mənəni dərk edə bilməyən, eşqin yuxarı pilləsinə, doğru yola çıxmağı bacarmayan, özünü zahid adlandıran kor-koranə ibadət edənləri tənqid edir:

Qaşu-gözün sevdasilən, cana, Hidayət, dünü gün,
Gah sacidi-məscid olur, gah sakini meyxanədir.

Əfsəhəddin Hidayətin yaradıcılığına İzəddin Həsənoğlu təsirini də görürük. Əgər İ. Həsənoğlu “Nə surət, surəti-məni, nə mənə, mənəyi-çəkər” deyirsə, Ə. Hidayət “Nə surət, bu mənədir təalillah zəhi sənə” deyir.

Divan ədəbiyyatında tez-tez müraciət olunan qarşıdurmalardan biri də “can və canan” məsələsidir. Aşiq öz canını canan üçün qurban verməyə hazırdır. Canan haqqın simvoludur, təcəllinin obrazıdır. Eşq yoluna çıxan aşiq son məqamda əsl cananın kim olduğunu dərk edir və canından keçər. Çünki canansız can ola bilməz, sonda can və canan birləşər, eyniləşər. Necə ki, dahi Füzuli deyir:

Canı kim cananı üçün sevsə, cananın sevər,
Canı üçün kim ki, cananın sevər, canın sevər. [7, s. 108]

Əfsəhəddin Hidayət isə eyni məsələyə Füzulidən əvvəl toxunmuşdur:

Can gövdədə sən sevgülü cananə içündür
Bəs bəslədügüm canımı, cana nə içündür? [1, s. 518]

Əmir Əfsəhəddinin yaradıcılığından başqa bir nümunəyə baxaq:

Yarın gəmi sevdi mənə, mən həm anı sevdim,
Qoyun biz ikini birə, sevən sevənindir [9, s. 293].

Birinci misraya fikir versək, burada “yarı sevmək”dən deyil, “yarın qəmini sevmək”dən danışılır. Çünki sufizmdə yardım gələn dərd də, qəm də, kədər də xoşdur. İkinci misra isə tam olaraq təsəvvüf fəlsəfəsinin özəyini təşkil edir. Təsəvvüfdə ikilikdən söhbət gedə bilməz. Sonda bütün ikiliklər birləşir tək olur, vahid həqiqətə - haqq-ı kamilə qovuşur.

Başqa bir nümunəsində şair deyir:

Səndən cəfadan özgə Hidayət nə uma kim,
Çün çün imiş, bu nüktə ki, ömrə eyləməz vəfa [9, s. 299].

Daha sonra:

Kuyində məskən etdi könül, yaxına hicr ilən,
Çün cənnət əhlidir, nə verürsən əzab ona [9, s. 305].

Əzab çəkənin cənnət əhlindən olduğunu göstərir. Təsədüfi deyil ki, “Cana cəfa qıl, ya vəfa, qəhrin də xoş, lütfün də xoş” deyən Yunis Əmrə də bu məsələyə diqqət yönəltdi, Allaha qovuşmağın əsas yolunun cəfa çəkib, dərd-qəmə düçar olub arınmaq olduğunu, əsl aşiqə yarının hicranının onun vüsəlinə işarə olduğunu və ona sevgilisindən gələn dərdin də, qəmin də, kədərin də xoş olduğunu öz ideyalarında göstərmişdir.

Hidayət öz yaradıcılığında “pərvanə və şam” mövzusunda da ustalıqla toxunmuşdur:
Yaxdı mənə pərvanətək pərtövi-rüxsar,
Şəmin beli kim, yandıqı pərvanə içündür.

Qeyd etmək lazımdır ki, Məhəməd Füzuli yaradıcılığında da oxşar misralara rast gəlirik:

Yaqdım tənimi vəsl günü şəmtək əmma,
Bil kim, bu tədarük şəbu hicranın içündür. [7, s. 436]

Bu nümunələrdən çıxış edərək deyə bilərik ki, Əfsəhəddin Hidayət şeirlərinin Məhəmməd Füzuli yaradıcılığına təsiri şübhəsizdir. Bu təsir daha çox şairin yaradıcılığının daşdığı təsəvvüfi səciyyədə

və ana dilindən ustalıqla, sənətkarçasına istifadədə özünü göstərir. Əfsəhəddin Hidayətullah bəyin “Divan”ına nəzər salsaq, görərik ki, onun şeirlərində hürufi meyillər də olmuşdur. Məlumdur ki, hürufi təliminin əsasını qoyan Fəzlullah Nəiminin ən böyük ardıcılı, onu ideyalarını ən yüksək səviyyədə davam və inkişaf etdirən dahi sənətkar, filosof, mütəfəkkir, şair Şeyx İmadəddin Nəsimi olmuşdur. İmadəddin Nəsiminin hürufi ideyalarının da əsasında sufizm dayanırdı. Deyə bilərik ki, hürufizm təməlini sufizmdən götürmüş, daha fərqli bir yöndə inkişaf edən cərəyan halını almışdı. Hürufilik özünə qədər olan təlimlərin sistemləşdirilmiş forması idi. Hərflərə mistik məna verən bu təriqətdən əvvəl də buna cəhd edilmişdir. Ən böyük mütəsəvviflərdən hesab olunan Həllac Mənsur və İbn Ərəbi də bunun üzərində çoxtipli araşdırmalar aparmışlar. İmadəddin Nəsiminin və digər hürufilərin əsas ideyası bu idi: “İnsan ən son kamil varlıqdır. Kainatın gözü, özü və canı insandır”. Səslərin kainatda hərəkəti və maddi aləmdə öz yerini hərflərə verməsi, bu hərflərin insan simasında əksi və s. məsələlər hürufizmdə əsasdır.

İmadəddin Nəsimi yaradıcılığında tez-tez rast gəlinən məsələlərdən biri elə hürufizm təliminin özəyini təşkil edən hərflərdir. Nəsimi insanı kainatın ən ali nümayəndəsi hesab edir, insanın hər əzasında Allahdan bir zərrə olduğuna inanır və simasında isə hər hərfin bir əzaya uyğun gəldiyini qeyd edirdi. Kamil insan konsepsiyasında göz, saç, qaş, burun, ağız, dodaq hərflər vasitəsilə təsvir olunur. Şair deyir:

Camalındır həqqin zətü sifəti,

Müənbərdir boyun qədrü bəratı [5, s. 111] – özünü haqqın təcəllisi adlandırır və həqiqətin onun simasında əks olduğunu qeyd edir.

Məşhur “Sığmazam” qəzəlində Nəsimi deyir:

Ərşlə fər şu kafı nun məndə bulundu cümlə çün,

Kəs sözünü və əbsəm ol, şərhü bəyanə sığmazam [6, s. 7] – “Kaf” və “Nun” hərflərinin haqqın təcəllasını əks etdirərək onun varlığında özünə yer aldığını qeyd edir. XV əsrdə hürufizm öz təsirini azaltsa da, ədəbiyyatımızda yenə də görülməkdə idi. Belə ki, bunun ən gözəl nümunələrini də elə Əmir Əfsəhəddin Hidayət şeirlərində görürük:

Eyn oldı gözün, qəddin əlif, qıl qara zülfin,

Bu vəch ilə hər kim səni gördi, dedi aqıl [4, s. 328].

Görünür ki, Hidayət Nəsiminin fəlsəfi şeirləri ilə yaxından tanış olmuş, onun hürufi təlimini təqdir etmişdir. Ən əsası isə o, hərflərin insan simasında əks olunduğuna inanmışdır ki, şeirlərində açıq-aydın bu ideyadan istifadə etmişdir. İnsanın gözünü “Eyn”ə, qəddini “Əlif”ə bənzədən şair göstərir ki, bu vəch ilə kim ki, səni görür, aqıl adlandırır.

Təsəvvüfi görüşlər Hidayət poeziyasında yer tutan mövzu və fikirlərin ifadə olunmasında əsas leytmotiv, ana vasitə kimi çıxış edir. Hidayət sufi deyil, lakin sufi baxışların poetik düşüncələrin tərcümanına çevrildiyi lirik şeirlər müəllifidir. Bu mənada XV əsr Azərbaycan təsəvvüf ədəbiyyatından danışarkən Hidayət poeziyasının başlıca ideya-məzmun cəhətlərinə də diqqət edilməlidir.

YEKUN NƏTİCƏ

XV əsr anadilli Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus yerə sahib olan Əfsəhəddin Hidayət uzun müddət araşdırmalardan kənarda qalmış olsa da, bu gün onun həyatı və yaradıcılığı tədqiqatə cəlb edilməyə layiqdir. Həm ana dilimizə verdiyi önəm və dəyər baxımından, həm də şeirlərinin təsəvvüf ədəbiyyatında tutduğu yer baxımından Əfsəhəddin Hidayət bəy XV əsr anadilli ədəbiyyatın mənəvi ağırlığı olan tərəflərindəndir. Əfsəhəddin Hidayətin miras qoyduğu anadilli “Divan” başlıca olaraq lirik-fəlsəfi məzmunundadır. Orta əsrlər dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında öz zirvəsini yaşayan təsəvvüf ədəbiyyatı XV əsrdə də davam etmiş və şairin şeirlərində öz təsirini göstərmişdir. Hidayət bəyin şeirlərində özündən əvvəlki və sonrakı şairlərlə oxşarlıqlar müşahidə olunmaqdadır. Əhməd Yəsəvi, Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Qazi Bühranəddin, Əlişir Nəvai, Gülşəni, Rövşəni, Şahi, Xəlili, Məhəmməd Füzuli və başqalarının yaradıcılığında ədibin ideyaları ilə səsləşən fikirlər görülməkdədir. Bu oxşarlıqları göstərməkdə və şairin şeirlərindən nümunələr verməklə təsəvvüfün tə-

sirinin izahını verməkdə məqsədimiz Əfsəhəddin Hidayəti sufi şair kimi qələmə vermək deyildir. Şairin yaradıcılığından sufi-fəlsəfi məzmunun yan keçmədiyini göstərmək, ana dilində yazdığı şeirlərində təsəvvüfün, irfan və fəlsəfənin tutduğu böyük yeri aydınlaşdırmaqdır.

MİNNƏTDARLIQ

Bu tədqiqat işinin ərsəyə gəlməsində rolu olan başda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Prezidenti, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru akademik İsa Həbibbəyli olmaqla institutun əməkdaşlarına təşəkkür edirəm. Məqalənin yazılmasında yol göstərən, təhlillərin aparılmasına istiqamət verən elmi rəhbərim fil.f.d., dosent Könül Hacıyevaya öz minnətdarlığımı bildirirəm.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi: [10 cildə] / Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı (XIII-XVI əsrlər). – Bakı: Elm, – 2020. – 1090 s.
2. Babayev, Y. Təriqət ədəbiyyatı: sufizm, hürufizm / Y.Babayev. – Bakı: “Nurlan”, – 2007. – 128 s.
3. Gölpınarlı, A. 100 soruda Türkiyədə mezheblər və tarikatlar / A.Gölpınarlı. – Qum: “Ensariyan yayın evi”, – 1991. – 304 s.
4. Gül Nihal, K. Fuzulinin tasavvufi aşk söylemi / K.Gül Nihal. – 2015. – 10 s.
5. İmadəddin, N. Seçilmiş əsərləri: [2 cildə] / N.İmadəddin. – Bakı: “Lider nəşriyyatı”, – 2004. – 336 s.
6. İmadəddin, N. Seçilmiş əsərləri: [2 cildə] / N.İmadəddin. – Bakı: “Lider nəşriyyatı”, – 2004. – 376 s.
7. Məhəmməd, F. Əsərləri: [6 cildə] / F.Məhəmməd. – Bakı: “Şərq-Qərb”, – 2005. – 400 s.
8. Hacıyeva, K. XV əsr şairi Hidayətullah bəyin divanı haqqında. Filologiya məsələləri / K.Hacıyeva. – Bakı: “Elm və təhsil” nəşriyyatı, – 434-438 s.
9. Paşalı, A. Əfsəhəddin Hidayət və “Divan”ı / A.Paşalı. – Bakı: “Nurlan”, – 2011. – 448 s.
10. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hidayet-emir-efsahuddin-hidayetullah>

SUFİ CHARACTER IN POEMS OF AMİR AFSAHEDDİN HİDAYAT

B.S. Alizade

Afsaheddin Hidayat's work is a pan-Turkish literary phenomenon that entered the history of XV century culture with a new poetic tone. In the work of Amir Afsaheddin Hidayat, more space was given to the subject of gnosis and Sufism. These are the most impressive examples. Of course, although Hidayat's work does not consist of Sufism at the extreme level as Sufi poets, when analyzing his poems, we see that the poet attached great importance to gnosis and wrote examples in the light of Sufism and gnosis. In this regard, Afsaheddin used *masukh*, *ashik*, *rind*, *zahid*, *aghyar*, *divine love*, *mosque*, *pub*, etc. touched on the topics, talked about the movement towards the unified truth and its stages

Keywords: *native language literature, Sufism, mysticism, Sufism, XV century.*

СУФИЗМ ТИП В СТИХАХ НАСТАВЛЕНИЯ АМИРА АФШАХАДА**Б.С. Ализаде**

Творчество Афсахеддина Хидаята – общетюркское литературное явление, вошедшее в историю культуры XV века с новым поэтическим голосом. В работе Амира Афсахеддина Хидаята больше места уделялось теме гнозиса и суфизма. Это самые впечатляющие примеры. Конечно, хотя творчество Хидаята не состоит из суфизма на крайнем уровне, как у суфийских поэтов, при анализе его стихов мы видим, что поэт придавал большое значение гнозису и писал примеры в свете суфизма и гнозиса. В связи с этим Афсахеддин использовал масух, ашик, ринд, захид, агьяр, божественную любовь, мечеть, паб и т. д. коснулись темы, рассказали о движении к единой истине и его этапах.

Ключевые слова: *литература на родном языке, суфизм, мистицизм, суфизм, XV век.*